

Марина МИТРЕВСКА

ТРЕТМАНОТ НА ЦИВИЛНАТА ОДБРАНА ВО ОБСЕ

Организацијата за безбедност и соработка во Европа - ОБСЕ (The Organisation for Security and Cooperation in Europe - OSCE), порано позната како Конференција за европска безбедност и соработка - КЕБС, на почетокот, според својата иницијатива, беше политичко-консултативен процес меѓу одделни земји учеснички од Европа, Централна Азија и од Северна Америка, процес на соработка започнат во 1972 година. Во 1975 година во Хелсинки е изработен и потпишан финален документ, кој содржи широк спектар на обврски втемелени врз принципите на изградба на заемни односи меѓу земјите учеснички, на преземените мерки за изградба на меѓусебна доверба, на почитување на човековите права и неговите основни слободи и на соработка на економско, културно, техничко и научно поле. Всушност, основната вредност на завршниот акт е долгорочната декларација за намерите за извршување мирољубиви промени, за обезбедување погрешно проценетите опасности да се сведат на најмала мерка и да се разработи техниката на надминување на кризите и споровите Исток-Запад. Главните области, кон кои се стреми за создавање меѓусебна доверба, се: политичката, економската, културната, хуманитарната, информативната и воената. Во тој поглед, посебно место и значење има усвоената „Декларација на принципите“, преку која државите-учеснички се раководат во меѓусебните односи, а тие се:

- суверена еднаквост, почитување на правата инхерентни на суверенитетот;
- воздржување од закани со сила и од употреба на сила;
- неповредливост на границите;
- територијален интегритет на државите;
- мирно решавање на споровите;
- немешање во внатрешните работи;
- почитување на човековите права и на неговите основни слободи;
- рамноправност и право на самоопределување на народите;
- соработка меѓу државите;

- совесно исполнување на обврските, според меѓународното право.

Значењето на сите наведени принципи може да се анализира од три основни аспекти:

1. Државите-учеснички имаат искажано решеност во своите меѓусебни односи и во својата соработка целосно да ги почитуваат и да ги применуваат принципите содржани во Декларацијата, со што на секоја држава-учесник ѝ се обезбедува да има корист што произлегува од почитувањето и од примената на овие принципи од страна на сите.
2. Во однос на задолжителното почитување на принципите, ќе нема влијание во релацијата на правата и обврските на државите-учеснички во соодветните договори и аранжмани, како и во изразеното уверување на земјите-учеснички дека почитувањето на наведените принципи ќе го поттикне развојот на нормални и пријателски односи и унапредувањето на соработката меѓу нив, во сите области.
3. Тие, исто така, изразуваат уверување дека почитувањето на овие принципи ќе го поттикне развојот на политичките контакти меѓу нив, што ќе придонесе за подобро заемно разбирање на нивните ставови и погледи.

Всушност, единствен целисходен начин да се зборува за првостепеното значење на сите наведени принципи е изразената намера на државите-учеснички да ги одржуваат своите односи во духот на принципите содржани во Декларацијата.

Во рамките на оваа Конференција е усвоен „Документ за мерките на јакнење на довербата“ и за извесни видови безбедност и разоржување. Во основа, содржината на овој документ се однесува на: претходно известување за поголеми воени маневри, претходно известување за поголеми воени движења и на останати мерки за засилување на довербата.

Во рамките на прашањето за меѓународната соработка на полето на цивилната одбрана, особено внимание заслужува Конференцијата во Хелсинки, во чии рамки потпишаниот договорен акт содржи документи за прашањата што индиректно се однесуваат на градењето и развитокот на меѓународната соработка на полето на цивилната

одбрана. Всушност, документите за научно-техничката соработка, за заштита и за унапредување на човековата средина, за соработка во хуманитарните и другите области, ја даваат основната релација за соработка на полето на цивилната одбрана меѓу земјите членки на ОБСЕ. Исто така, усвоената Декларација на принципите, со која државите-учеснички се раководат во меѓусебните односи, т.е. соработката меѓу државите и совесното исполнување на обврските од меѓународното право ја дава можноста, во случај на потреба, државите учеснички да соработуваат и на полето на цивилната одбрана.

Во согласност со Документот од Хелсинки, овој процес се продолжи и се продлабочи на повратните конференции што беа одржани во Белград (1977 и 1978 година), каде што е одржано Првото продолжение на КЕБС, на кое е постигнат договор за потребата од натамошно свикување состаноци, односно за потребата од континуитет на Конференцијата. Следната конференција е одржана во Мадрид, во периодот 1980-1983 година. Таа е посветена на почитувањето на човековите права. Во Виена, 1986-1989 година, е одржано Третото продолжение на Конференцијата за европска безбедност и соработка, кое, исто така, е посветено на почитувањето на човековите права, при што е прифатен и механизмот за постојано набљудување на нивното остварување. Заклучниот документ и неговиот додаток во Виена отвораат пат за контрола над конвенционалното оружје и за преговори за создавање доверба, за редовни состаноци за човековите права, за создавање форум за информации и за други настани што треба да следуваат. Следните конференции беа одржани во Хелсинки (1992) и во Будимпешта (1994 година).

Покрај основните, КЕБС одржал и повеќе специјализирани конференции, познати под името „состаноци на експерти“. Такви се конференциите во Стокхолм (1984), во Париз (1990) и во Виена (1992 година).

Стокхолмската конференција е посветена на разоружувањето, со основна задача да се разработат мерките што ќе продонесат за засилувањето на меѓусебната доверба и безбедноста на земјите во Европа. Впрочем, од големо значење е тоа што на оваа Конференција „принципот на доброволност“ (утврден во Хелсинки) е заменет со принципот на задолжителност во спроведувањето на мерките.

Финалниот документ од оваа Конференција содржи поглавје за воздржување од закана со сила или употреба на сила (во кое нема нови битни елементи во однос на завршниот документ од Хелсинки) и поглавје за комплетни конкретни мерки за јакнење на довербата и безбедноста (претходна најава на одредени воени активности) годишен календар, одредби за ограничување, придржување и проверка на придржувањето.

Париската конференција, т.н. Париска повелба за Нова Европа, е одржана во услови на нова констелација на односите во Европа, од блоковска конфронтација и поделеност кон соработка и партнерство, со што е овозможено потиснување на долгогодишната доминација на воениот фактор во европскиот континент. Во овие односи, голем придонес имале токму конференциите за европска безбедност и соработка. Сепак, се чини, општоприфатен е ставот дека заради потребата од обезбедување на поголема ефикасност во примената на мерките на КЕБС, новонастанатите состојби ја условиле и потребата од измени во содржината и во начинот на дотогашното делување на Конференцијата.

Париската повелба за Нова Европа во својата содржина ги опфаќа прашањата од областа на:

- човековите права, демократијата и правната држава;
- економската слобода и одговорност;
- пријателските односи меѓу државите учеснички;
- безбедноста;
- единството;
- КЕБС и светот;
- насоките за иднината;
- човековата димензија;
- воената безбедност;
- економската соработка;
- заштитата и подобрувањето на животната околина;
- културата;
- работниците мигранти;
- Средоземјето;
- невладините организации;
- новите структури и институции во процесот на КЕБС.

Имено, значаен момент, донесен од Париската повелба, претставува прераснувањето на КЕБС од колективна континуирана акција во организација. Впрочем, појаснувајќи го овој момент од Париската повелба, Т. Гоцевски направи експлицитна врска меѓу колективната континуирана акција и нејзината модификација во организација. „Оттаму е и широко прифатениот назив - Конференција за европска безбедност и соработка - КЕБС. Имено, КЕБС не само што немаше постојани органи, администрација и сè што е својствено на една меѓународна организација или институција, туку немаше и редовни состаноци. Сега дојде до одредени промени на линијата на институционализација на КЕБС. Тоа е изразено во три вида: прво, воведена е редовност на главните состаноци на КЕБС; второ, на овие состаноци им е даден карактер на органи на КЕБС со хиерархиска меѓусебна надлежност (состаноци на шефови на држави или влади, Совет на министрите за надворешни работи, Комитет за високи функционери) и, трето, воспоставени се три административно-организациски пунктови - Секретаријат на КЕБС (Прага), Центар за спречување конфликти (Виена) и Биро за слободни избори (Варшава)“.

Во продолжение, истиот автор смета дека со настанатите промени „комбинирајќи ги елементите на процес, што му даваат еластичност и ефикасност, со институционалните елементи, што му даваат трајност и стабилност, КЕБС се оспособува во полна мерка да одговори на барањата на новата соработка меѓу државите-учеснички и понатаму да биде фактор за позитивни промени и гаранција на стабилноста“. Виенската конференција е одржана во 1992 година, со основна цел за согледување на достигнувањата во спроведувањето на мерките за градење доверба и на мерките за градење безбедност и разоружување во Европа, содржани во заклучните документи од состаноците во Мадрид и Виена, кои ѝ претходеа на КЕБС. Земјите членки на оваа Конференција, повикувајќи се на одредбите за воздржување од закана и употреба на сила, содржани во Стокхолмскиот документ, како и заради исполнување на Повелбата за Нова Европа од Париз, на Виенската конференција имаат усвоено документ кој содржи обврски за: годишни размени на воени информации (информации за воените сили, податоци што се однесуваат на основ-

ните системи на вооружување и за техничките системи, информации за плановите за разместување на основните системи на вооружување и на техничките системи, информации за воените буџети); намалување на ризикот (механизам за консултирање и соработка во однос на вонредните воени активности, соработка во однос на различните инциденти од воена природа, доброволно примање посети заради расчистување на грижите поради воените активности); контакти (посета на воздухопловни бази, воени контакти, демонстрација на новите типови оружени системи и системи на опрема); претходно известување за определени воени активности; набљудување на определени воени активности; годишни календари; одредби за ограничување; согласност и потврда (верификација); инспекција; процена; комуникации; годишен состанок за процена на извршувањето (исполнувањето).

Со новиот концепт за заеднички мерки за градење на довербата и безбедноста, државите учеснички имаат цел да се унапреди безбедносната соработка и да се намали ризикот од воен конфликт.

Конференцијата во Будимпешта се одржа во декември 1994 година. На овој самит, Конференцијата за европска безбедност и соработка е трансформирана, односно, таа го промени своето име во Организација за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ). Исто така, на оваа Конференција е усвоена и финална декларација со наслов „Во пресрет на вистинското партнерство во новата ера“, со што е засилена улогата и работата на Организацијата, утврдени се принципите за контрола на пролиферацијата на оружје и е дискутирано за заедничкиот сеопфатен безбедносен модел на Европа во 21 век, за хуманата и за економската димензија, како и за Медитеранот.

Превентивната дипломатија и превенцијата на конфликтите е клучното подрачје на дејствувањето на ОБСЕ, особено во периодот по завршувањето на студената војна. Вредноста на превентивната дипломатија се изразува како доказ со кој се обезбедува и се одржува мирот и стабилноста.

Всушност, превенцијата на конфликтите и управувањето во кризни состојби станаа значаен дел од примарната одговорност на ОБСЕ, бидејќи конфликтите ги ставаат главните закони на историската трансформација и заедничките вредности над стабилноста.

Со оглед на тоа, обврската на ОБСЕ за превенција на конфликтите и управувањето во кризните состојби е многу поврзана со основните цели и политичките задачи. Овде посебно се наметнува прашањето за решавањето на локалните меѓуетнички судири. ОБСЕ им нуди можност за водење слободен и отворен дијалог на земјите учеснички, со користење политички средства, а не со примена на сила.

ОБСЕ во новата архипекура на сисџемот на европската безбедност

Од досегашните активности, преземени во рамките на Организацијата за безбедност и соработка, вклучувајќи ги сите релевантни аспекти, може и во иднина да се очекува афирмирање на ОБСЕ како значајна институција во сферата на одржувањето на мирот и безбедноста не само за 35-те земји членки што го потпишаа првичниот Хелсиншки документ, туку и за сите поранешни европски социјалистички земји, вклучувајќи ги тука и новосоздадените држави по распаѓањето на реалсоцијализмот, така што бројот на членките се зголеми на над педесеттина држави, со што оваа институција го доби атрибутот безбедносен инструмент не само на европските простори, туку и на некои трансатлантски и евроазиски држави.

Оттука, сите битни аспекти на вака поставената улога во разрешувањето на кризните состојби во подрачјето на своето дејствување, со цел за зголемување на ефикасноста на безбедносните механизми на ОБСЕ, вклучени се сите нејзини механизми за разрешување на кризите. Во таа насока, заради зачувување на општата безбедност и на мирот во Европа, а со тоа и на светскиот мир, придвижена е иницијатива за употреба на сила. Меѓутоа, бидејќи во рамките на нејзината организациска поставеност ОБСЕ не располага со воена сила, таквата иницијатива ја препушти на НАТО - во моментот најмоќната воена организација. Ваквата иницијатива произлегува од Одлуката на министрите за надворешни работи на НАТО, донесена на седницата што беше одржана во јули 1992 година, во која се констатира дека тие одлучиле „нивните војници и опрема да можат да бидат упатени во операциите за зачувување на мирот, доколку тоа од нив ќе го побара ОБСЕ.

Ваквата интерактивна активност на ОБСЕ произлегува од одлуките донесени на Хелсиншкиот самит од јули 1992 година. Всушност, овој самит е од клучно значење за институционализирање на просторот на ОБСЕ и за зацврстување на стратегијата на заедничко дејствување со институциите за безбедност во Европа. На самитот, заради потребата од обезбедување на брзо и ефикасно приспособување на европските и трансатлантските институции со КЕБС (ОБСЕ), беше констатирано дека:

1. Европската заедница „исполнувајќи ја својата главна улога во политичкиот и во економскиот развој во Европа, е тесно поврзана со активностите на КЕБС (ОБСЕ)“;
 2. НАТО, преку Северноатлантскиот совет за соработка, „изградил правила за соработка со новите партнери, во согласност со процесот на КЕБС (ОБСЕ)“.
- Исто така, беше понудена и практична помош за работата и за функционирањето на КЕБС (ОБСЕ);
3. Западноевропската унија го потврди Хелсиншкиот договор како интегрален дел од развојот на Европската унија „отворајќи се за соработка со новите партнери и нудејќи ги своите ресурси како помош на КЕБС (ОБСЕ);

Од друга страна, ОБСЕ, во рамките на соработката, е поврзан со повеќе меѓународни организации: со Советот на Европа, со Групата седум, Групата дваесет и четири, со Економската комисија за Европа на ООН и со Европската банка за реконструкција и развој.

И во оваа смисла може да се заклучи дека Организацијата за безбедност и соработка во Европа влегува во интерактивни односи со западноевропските одбранбени системи и со други институции, заради ефикасна заштита на безбедноста на европскиот простор, што, од друга страна, значи поставување на ОБСЕ на нови основи, условени од современите меѓународни односи и промени (во Европа и пошироко).

Единствен целисходен начин да се зборува за функционирањето на ОБСЕ е начинот нејзината релација да се постави кон нејзината класична идеја и кон остварувањето на нејзините цели, и да се прошири разбирањето со релевантните динамики што имаат историската вредност во зачувувањето на мирот и безбедноста на европско

тло, како и тоа дека настанале трансформации кои постојано одат во чекор со новото време и со новите односи на овој континент. Концептот на денешното функционирање на ОБСЕ битно се разликува од времето на потпишувањето на Парискиот договор, според својата суштина и според формите на дејствување, како европско движење за безбедност и соработка. Од досегашните излагања стана очигледно дека наместо движење, односно процес, денес ОБСЕ претставува институционализирана и оформена меѓународна (или регионална) организација. Исто така, нејзините надлежности не се врзуваат само за безбедност и соработка, туку таа се занимава и со други аспекти во уредувањето на земјите членки. Затоа, со новата содржина на ангажирање, таа повеќе претставува мултилатерална организација со широк спектар на прашања за кои расправа и донесува документи. Практиката покажа дека на Нова Европа, која тежнее кон обединување, што не оди толку брзо и без проблеми, ѝ треба организација која ќе се грижи за колективната одбрана (во чии рамки спаѓа и цивилната одбрана) и безбедноста на земјите членки.

Набљудувано од тој контекст, кога станува збор за перспективите, т.е. за потребата од ангажирање на системот на колективната одбрана (супсистемот цивилна одбрана) и безбедност на тлото на Европа (и пошироко), можеме да заклучиме дека претстои макотрпна работа, според обемот и содржината, за респектирање, но и непредвидлива.

Во тоа е и предноста на постоењето на овој систем, за да може да се стави во функција, во секое време и на секое место, кога тоа ќе го побараат настаните. Според тоа, не би можел да се издвои единствен индикатор кој соодветно ќе ја дефинира разликата меѓу познатите неколку прашања, што ќе мора колку што е можно побрзо да се решат, заради перспективата на ОБСЕ на меѓународната сцена.

Клучни зборови: цивилна одбрана, безбедност, колективна одбрана, мир.

Литература

1. NATO, NATO Office of Information and Press, Brussels, October 1995, 187.
2. Димишковски, С., Основи на националната одбрана на Република Македонија, „Глобус“, Скопје 1995.
3. Агенциска информација на АП, Брисел, 21.10.1999 година.
4. SIPRI, Stockholm International Peace Research Institute, Oxford University Press, Sweden, 1999, 178.
5. Гоцевски, Т., Основите на одбранбено-заштитниот систем на Република Македонија, НИГП „Европа 92“, Кочани 1995.

SUMMARY

Marina MITREVSKA

OSCE CIVIL DEFENCE

Speaking in favour of the dimension of the civil defence in the modern international relations, it is necessary to start with the changes that happened in the international framework, because in the new constellation of the relations the previous sources of threatening are wider and have a rapid growth. We must not ignore that these sources of threatening experience structural changes and those factors that endanger population, material and historical values. All of them initiate some changes in organisational and structural establishment of the civil defence.

In this work we efforts to prove that there is an explicit need in the regulation of the international status of the civil defence (e.g. enlargement of the UN, OSCE activities in the field of the civil defence) because this need is an instrument that shapes the activities about mans protection and rescue. These activities have had specific features and by the time they obtained a character of the organised activity.

The conclusion of the analysis about the relative success of the civil defence in the international relations, indicates that no matter what different international organisation is about (UN, OSCE etc.) they all make efforts directly to effectuate the civil defense policy within the international framework.